DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh.49210>

Authenticity process is conducted by

Makale Türü: Araştırma makalesi

Geliş Tarihi: 04-02-2021

Kabul Tarihi: 30-04-2021

On-line Yayın: 30-06-2021

Article Type: Research article

Submitted: 04-02-2021

Accepted: 30-04-2021

Published Online: 30-06-2021

Atıf Bilgisi / Reference Information

Göktürk, G. (2021). Türkiye’de Siyasal Parti Çalışmaları Tarihine bir Bakış: CHP Örneği. *Journal of History School*, 52, 1572-1600.

TÜRKİYE’DE SİYASAL PARTİ ÇALIŞMALARİ TARİHİNE BİR BAKIŞ: CHP ÖRNEĞİ¹

Gökhan GÖKTÜRK²

Öz

Modern siyasal hayatın en önemli unsurlarından biri siyasal partilerdir. Özellikle siyasal katılımın artması ile birlikte siyasal partiler iktidarı elde etmenin temel aracı haline gelmiştir. Batı’da on dokuzuncu yüzyılın ortalarında modern halini almaya başlayan partiler, Türkiye’de de Osmanlı’nın son dönemi içerisinde kendisini göstermeye başlamıştır. Buna karşılık çok partili sistemin modern anlamda yerleşmesi ise yirminci yüzyılın ikinci yarısını bulmuştur. Bu geçiş Türkiye’de siyasal partilerin akademik düzlemde tartışılmasını ve yayın hayatının canlanmasını beraberinde getirmiştir. Çok partili sürece geçiş sonrasında siyasal partileri tanımlama ihtiyacı hızla artmış ve siyasal partiler üzerine çeşitli disiplinler tarafından yapılan çalışmalar kendisini göstermeye başlamıştır. Türkiye’de siyasal partiler üzerine yapılan çalışmalar içinde Cumhuriyet Halk Partisi özel bir konuma sahiptir. CHP’nin kurucu bir kimliğe sahip olması ayrıca Cumhuriyet tarihi boyunca sürekliliğe sahip tek parti konumunda bulunması bu ilgiyi arttırmaktadır. Bu makalede Türk siyasi tarihi bağlamında siyasal parti çalışmalarının seyri, CHP üzerine yapılan çalışmalar örneği kapsamında tarihsel bir süreklilik içinde ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Partiler, CHP, Siyaset, Sosyoloji.

¹ Bu makale yazarın “1946-1980 Yılları Arasında Siyaset Sosyolojisi Açısından Cumhuriyet Halk Partisi” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı, gokhan.gokturk@dpu.edu.tr, Orcid: 0000-0003-2375-6823

A Study on History of Turkish Political Party: Example of CHP

Abstract

One of the most important elements of modern political life is political parties. The political parties have become main means of seizing power, especially with the increase of political participation. Modern versions of parties which come into view in the mid-nineteenth century in the West, started to show themselves in the last period of Ottoman State in Turkey. On the other hand, the multi-party system took root in a modern way only in the second half of the twentieth century. This transition brought academic debates on political parties and a revival of publishing. After the transition to multi-party process, the need to define political parties has increased rapidly and the studies of various disciplines on political parties have started to come in view. Among the studies on political parties in Turkey, Republican People’s Party has a special position. The fact that CHP has a founding identity and that it is the only party with continuity throughout the history of republic increases this interest. In this article, the course of the studies on political parties in the context of Turkish political history will be discussed in a historical continuity within the scope of the studies on CHP.

Keywords: Political parties, CHP, Politics, Sociology

GİRİŞ

Siyaset sosyolojisinin önemli alt başlıklarından biri siyasal partilerdir. XVIII. ve XIX. yüzyılda yaşanan “*Fransız İhtilali*”, “*Sanayi Devrimi*” gibi makro gelişmeler toplumsal yapının değişmesini ve gelişmesini hızlandırmıştır. Bu süreç özellikle ulus-devlet sürecinin oluşmasında etkili olup, politik alanda siyasal katılma süreçlerinin canlılık kazanmasını beraberinde getirmiştir. Bu canlanma Batı’da daha çok felsefi olarak sorgulanan ulus-devlet gibi yapıların sosyolojik açıdan örgütsel düzlemde de araştırılmasını zorunlu kılmıştır. İmparatorluklar sonrası oluşan bu modern devletin nasıl bir siyasal sistem içinde inşa edildiği ayrıca ulus-devlet düzeyinde erkin parlamento yapısı içinde nasıl kullanılacağı gibi pek çok soru, XIX. yüzyıl ve sonrasında temel soruları arasında yer almıştır. Özellikle yeni siyasal aktörlerin mücadelesi sonucu katılımcı demokrasinin genişlemesi siyasal tartışmaların temelini oluşturmaktadır. Temsili demokrasi içinde siyasal iktidarı elde etmenin temel anahtarı da siyasal partiler vasıtasıyla yerine getirilmektedir. Batı’da özellikle Duverger’in tanımlamasıyla, 1850’lere gelindiğinde bugünkü anlamda modern siyasal partiler bulunmamaktaydı. Buna karşılık II. Dünya Savaşı sonrasında tam manasıyla bugünkü anlamda siyasal partilerin ortaya çıktığı görülmektedir (Duverger, 1974, s.15). Modern dünyada meydana gelen bu siyasi canlanma siyasal partiler üzerine akademik ilgiyi arttırmıştır. Batı’da Eski Yunan’dan itibaren yönetim biçimleri

üzerine sayısız eser yer almaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra modern siyasal partilerin bugünkü görünümüyle birlikte araştırma nesnesine dönüştüğü de görülmektedir. Siyasal partiler üzerine çalışmaların başlaması ve yaygınlık kazanmasında ilk olarak Batı'da temsili hükümetlerin kurulması, ikinci olarak da siyasal katılımın artması ve buna bağlı olarak oy hakkının genişlemesi yer almaktadır (Duverger, 1974, s.15). Batı'daki bu gelişmelere karşılık Türkiye özelinde siyasal partiler üzerine yapılan çalışmalar biraz daha farklı bir yol izlemek durumunda kalmıştır. Siyasal partilerin nasıl ortaya çıktığı ayrı bir çalışmanın konusu olmakla birlikte, bu çalışmada daha çok Türkiye özelinde siyasal partilerin teorik düzeyde nasıl/ne zaman/ ne şekilde ele alındığı birinci problemi oluşturmaktadır. Bu süreçle ilgili olarak Cumhuriyet tarihinin sürekliliğe sahip tek partisi olan CHP örneğinde nasıl bir çalışma serüveninin izlendiği tekil (belirli bir) siyasal parti çalışmalarına örneklik teşkil etmesi bakımından çalışmanın ikinci problemini oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Makalede, siyasal partiler üzerine yapılan çalışmalar incelenmiştir. Birinci boyutta siyasal partiyi teorik düzeyde ele alan betimleyici çalışmalar ele alınmıştır. İkinci olarak çalışmanın örneklemini oluşturan CHP üzerine yazılan çalışmalar konu edinilmiştir. Çalışmada tek bir siyasi parti ele alınarak örneklem sınırlandırılmıştır. Ayrıca siyasi parti/politik parti başlıkları etrafında çalışma yürütülerek siyasi tarih, siyaset bilimi başlıkları taramanın dışında bırakılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Betimleyici çalışmalar için yazın taraması yapılmıştır. Araştırma konusu ile ilgili kitap ve tezler incelenmiş ve sistematik analizler gerçekleştirilmiştir. Google Scholar, kütüphane veri tabanları kitaplara ulaşmak için kullanılmış olup yüksek lisans ve doktora düzeyinde çalışmalar için YÖK tez tarama merkezinden istifade edilmiştir. 1980-2011 yılları arasındaki tüm tezler için “CHP”, siyasal parti”, “politik parti” anahtar kelimeleri kullanılarak tarama gerçekleştirilmiştir. Tarama işlemi sonucunda 75 yüksek lisans tezi, 28 doktora tezi olmak üzere 103 teze ulaşılmıştır. Elde edilen yayınlar konu, çalışma alanı gibi temalar etrafında incelenmiştir. Kitaplar ise yayın yılı, konu/bağlam etrafında incelenmiştir. Makale doktora tezinden türetildiği için araştırma 2011 yılı verilerine kadar ele alınmıştır.

TÜRKİYE’DE SİYASAL PARTİLER ÜZERİNE TEORİK ÇALIŞMALAR

Türkiye’de siyasal partiler üzerine yapılan çalışmaların ortaya çıkışı ve gelişimi çok partili hayata geçilmesiyle birlikte kendisini göstermektedir. Türkiye’de siyasal parti üzerine yapılan çalışmaları tarihsel süreç içerisinde temel olarak iki ana grupta sınıflandırabiliriz. Birincisi, kuramsal düzeyde siyasal partinin ne olduğu üzerine yapılan betimleyici çalışmalar, ikincisi ise, belirli bir siyasal parti üzerine yapılan çalışmalardır. Türkiye’de siyasal parti üzerine yapılan betimleyici çalışmalar, belirli bir siyasal parti üzerine yapılan çalışmalardan tarihsel olarak önce gelmektedir. Çok partili hayata geçilmesi, ilk dönem çalışmalarının seyrinin belirlenmesinde başlıca etkindir. Birden çok partinin mevcudiyeti ve siyasal sistemin değişimi siyasal partileri tanımlama ihtiyacı doğurmuştur. Siyasal partileri teorik açıdan ele alan çalışmaları, parti sistemleri üzerine yapılan çalışmalar takip etmiştir. Temsili demokrasilerin parlamenter geleneği güçlendirdiği yeni siyasal alanda seçim araştırmaları ön plana çıktığı gibi siyasal partileri kurumsal düzlemde, toplumsal tabanı boyutuyla ele alan araştırmalar da baş göstermeye başlamıştır.

Erken dönem siyasal parti eserleri incelendiğinde Türk düşün dünyasının önde gelen isimlerinin bu alana eğildiği görülmektedir. İlk döneme ait ve daha çok siyasal partilerin tanıtılması üzerine, Türk okuyucusuna bilgi vermek amacıyla yapılan kuramsal yayımlar arasında, *Ziya Gökalp*, *Niyazi Berkes*, *Naki Cevat Akkerman*, *Arif Payaşlıoğlu*, *Tarık Zafer Tunaya*, *Hilmi Ziya Ülken*, *Füruzan Hüsrev Tokin* gibi sosyal bilimcilerin ve araştırmacıların çalışmaları öncelikli olarak dikkat çekicidir (Gökalp, 2010; Berkes, 1946; Akkerman, 1950; Payaşlıoğlu, 1952; Tunaya, 1952; Ülken, 1963; Tokin, 1965).

Türk sosyolojisinin kurucu ismi Ziya Gökalp’in “Fırka Nedir?” kitabı kronolojik olarak ilk dikkat çeken eserlerdendir. Bu kitapta ele alınan yazılar, *Küçük Mecmua*, *Hakimiyet-i Milliye*, *Yenigün* gibi dergi ve gazetelerde kaleme alınmıştır. Gökalp, 18 Aralık 1922’de *Küçük Mecmua*’da, “*Yüce Mahkeme*” başlığıyla kaleme aldığı makalesinde, *Anayasa Mahkemesi* gibi konulara eğilmiş ve daha sonraki yazılarında siyasal partilerin nasıl olduğuna dair bilgileri, *Hâkimiyet-i Milliye*’de çeşitli zamanlarda kaleme aldığı yazılarla devam ettirmiştir. Tarihçi ve gazeteci Enver Benhan Şapolyo, 1946 yılında bu yazıların bir kısmını toplamış, Tahir Akın Karauğuz ise 1947 yılında kendisine ait matbaasında derginin 8. yayını olarak basımını gerçekleştirmiştir (Gökalp, 2010, s. 1x-x1). Ziya Gökalp erken denebilecek bir dönemde siyasal partiler üzerine hem örgütsel düzeyde hem de doktriner düzeyde Batı dünyasından da örnekler vererek partileri tanımlama gayreti göstermiştir. Bu anlamda 1920’li yıllarda çeşitli dergi

ve gazetelerde yayımladığı bu makaleler ülkenin içinde bulunduğu dönüşümün etkisini ortaya koyması açısından önemlidir. Ancak bunların bir kitap haline dönüştürülerek yayımlanması, çok partili döneme geçiş sonrasına denk gelmektedir.

Niyazi Berkes'in "*Siyasal Partiler*" (1946) kitabı yine önde gelen başat bir eserdir. Ziya Gökalp'in yazıları daha erken bir tarihte kaleme alınmakla birlikte, Berkes'in *Siyasal Partiler* kitabı 1946 sonrasında karşımıza çıkan ilk çalışmadır. Berkes, *Siyasal Partiler* adlı eserinin önsözünde, tek parti döneminde başka bir partinin kurulmasına imkân olmadığını belirterek, bu alanda ciddi bir eser yazılamadığını vurgulamaktadır. Eser bu amaç çerçevesinde bir eksikliği gidereceği hassasiyetiyle ele alınmıştır, diyerek bu önemi ortaya koymaktadır (Berkes, 1946, s.1). Eserde temel olarak siyasi parti üzerine tanıtıcı bir değerlendirme yapılarak, başta İngiltere, ABD, Fransa ve Almanya olmak üzere, Batı coğrafyasındaki mevcut siyasi partilerin örgütsel yapıları, nasıl ve ne şekilde ortaya çıktıkları hakkında genel bilgiler sunulmaktadır. Bu alanda yapılan ilk genel çalışma olması ve Türk okuyucusuna siyasi partiler üzerine ulaşılabilir bilgiler sunması sebebiyle, erken dönem çalışmaları arasında önemli bir konuma sahiptir.

1950 yılında 8. Dönem milletvekillerinden Naki Cevat Akkerman'ın, "*Demokrasi ve Siyasi Partiler Hakkında Kısa Notlar*" adlı kitabı erken dönem okuyucusunu temel konularda bilgilendirmek için hazırlanmış bir diğer çalışmadır. Akkerman, Türkiye'de ve Avrupa'da bulunan mevcut siyasi partilerin program ve amaçlarını ortaya koyacak bir el kitabı şeklinde değerlendirebileceğimiz ansiklopedik bir tanıtım yapmayı amaçlamıştır (Akkerman, 1950). Akkerman'ın çalışmasını 1952 yılında Payaslıoğlu tarafından kaleme alınan *Siyasal Partiler* kitabı takip etmektedir (Payaslıoğlu, 1952). Payaslıoğlu da Berkes gibi, eserin önsözünde bu alanda yapılan çalışmaların oldukça az olduğuna işaret ederek, siyasi partiler hakkında toplu ve genel bir fikir verme amacını taşıdığını belirtmektedir (Payaslıoğlu, 1952, s. önsöz). Payaslıoğlu, öncelikle siyasi partilerin ve siyasi parti sistemlerinin geniş bir analizini yapmıştır. Siyasi parti analizini yaparken Payaslıoğlu'nun yaslandığı temel eksen, siyasi parti çalışmalarında sosyoloji, hukuk ve demokrasi ekseninde geniş bir perspektifle partileri ele almanın, incelemenin gerekliliğidir. Sadece hukuksal zeminin veya sadece sosyolojik yapının incelenmesinin bir takım farklı sonuçlar ortaya çıkaracağını vurgular (Payaslıoğlu, 1952, s.2-9). Eser, partilerin Batı'da nasıl ele alındığını ortaya koyarak döneme teorik olarak kaynaklık etmiştir. Hukukçu bir kimliğe sahip olması sebebiyle Payaslıoğlu'nun eseri her ne kadar sosyolojiyi olmazsa olmaz

bir etken olarak gösterse de daha çok hukuksal ve teknik tanımlamanın öne çıktığı bir bakış açısına sahiptir.

Tarık Zafer Tunaya’nın “*Siyasal Partiler*” eseri, betimleyici tanımlamanın ötesinde, siyaset bilimi çalışmalarına kaynaklık eden kült bir esere dönüşmüştür (Tunaya, 1952). Türk toplumunda ortaya çıkmış siyasal partileri, 1859-1952 yılları arası gibi uzun bir tarihsel süreçte incelemesi bakımından oldukça önemli bir kaynaktır. Eserin asıl önemli yanı, kuramsal tanımlamanın yapılmasından ziyade, Türkiye’de siyasal partilerin ayrıntılı bir tarihini verme çabası taşımasıdır. II. Meşrutiyet öncesinden 1952 yılına kadar ortaya çıkan parti ve benzeri örgütlerin tarihsel hikayelerini, plan ve programlarını, örgüt analizini belgelerle anlatması, erken dönem siyasal parti çalışmaları arasında en kapsamlı yayın olarak önemli bir eksikliği gidermiştir. Tunaya’yı siyasi partiler alanında eser yazmaya iten neden, Batı dünyasında bu alanda artan bir çalışma sahasının bulunmasına karşılık, Türkiye’de bu alanın bakir kalmasıdır. Özellikle siyasetin bir bilim dalı olarak üniversite düzeyinde gelişmesi ve çok partili hayatın getirdiği ortamın siyasi hayatı da canlandırması, çalışmanın ortaya çıkarılmasında etkili nedenlerdendir. Bu sebeplerden ötürü, Batı’nın kendi demokrasi ve siyasi hayatını detaylarıyla incelediği vurgusunda bulunarak, Türk okuyucusunun da kendi ülkesi üzerine bilgileri öğrenmesi gerekliliğini görev edinmiştir (Tunaya, 1952, s.v). Kitap sonraki yıllarda siyasal parti çalışanları için olmazsa olmaz bir kaynak durumuna yükselmiş ve Tunaya’nın vurguladığı eksikliği giderici bir eser halini almıştır.

Bu alanda bir diğer çalışma Hilmi Ziya Ülken tarafından yapılmıştır. Hilmi Ziya Ülken “*Türkiye’de Siyasal Partiler ve Sosyalizm*” adlı kitabını 1963 yılında yayımlamıştır (Ülken, 1963). 27 Mayıs askeri müdahalesi sonrası yıllarda yazılmış bir eserdir. Dönemin koşullarının kitaba da yansıdığı görülmektedir. Ülken, siyasal partilerin ancak hürriyet ve eşitlik prensiplerinin uzlaşısı içerisinde bir anlayışla demokrasiyi yeterli kılacağını belirtmektedir (Ülken, 1963, s.94). Bu anlayışın yerleşmediği bir ortamda demokrasinin her zaman kendi krizlerini üreteceğini belirtir. Ülken, siyasal partilerin örgütsel yapıları üzerine geniş bir çerçeve sunmuştur. Siyasal partilerin Türkiye ve başta Fransa olmak üzere Avrupa’daki doğuş koşullarını açıklamıştır. Türk siyasal partilerini özellikle Fransız siyasal partileri ile mukayese ederek açıklama girişiminde bulunmuştur. Bu karşılaştırmaya girişmesinin sebebini Türk siyasal hayatının kendisine Fransız siyasal sistemini örnek alması ile açıklar (Ülken, 1963, s.94). Bunun yanı sıra siyasi parti türleri, fonksiyonları üzerine yine geniş bir tasnif sunmuştur. Ülken’in siyasal partiler üzerine tanım ve tasniflerine, Duverger’nin siyasal partiler adlı eserindeki parti tanım ve doğuş koşulları anlayışının kaynaklık ettiği görülmektedir. Ülken’in sosyolojik fikir temellerinin siyasal partiler ve sosyalizm

eserine de yansıdığı görülür. Ülken, temel olarak demokrasinin siyasal partiler için uygun bir yönetim fikri olduğunu benimsemekle birlikte komünizm ve sosyalizm arasında bir ayrıma gider ve komünizmin tıpkı nasyonal sosyalizm gibi köleleştirici bir tarafı olduğu vurgusunu ortaya koyarak sosyalizmi iktisadi bir düşünce tarzı olarak ele alıp değerlendirir (Ülken, 1963, s.2). Sosyalizmin demokrasi ve hürriyetler konusundaki hassasiyetini vurgulayarak diğer iki düşünce ile bir tutulmadan siyasal partiler içerisinde ele alınıp değerlendirilmesi gerektiği vurgusunu yapar.

Kadro Dergisi içerisinde de bulunmuş, gazeteci Füzûzan Hüsrev Tökin'in 1965 yılında "*Türk Siyasi Hayatında Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi*" eseri, tarihi açıdan ele alınmış ve siyasal partilerin kronolojik bir geçişini sunarak, 1839-1965 yılları arası siyasi seyri konu edinen bir kitaptır (Tökin, 1965). Türk siyasi hayatında siyasal partilerin seyrini, dönemin okuyucusuna, Tunaya'nın eserinden farklı olarak, daha yüzeysel düzeyde sunan bir çalışmadır.

Siyasal partiler alanında Türkçe literatüre Prof. Ergün Özbudun tarafından çeviri ile kazandırılan ve 1970 yılında Türkiye'de ilk baskısını yapan Duverger'nin "*Siyasal Partiler*" adlı eseri önemli bir katkıya sahiptir (Duverger, 1974). Duverger'nin çalışmasını değerli kılan en önemli özelliği, 1951 yılında eserin yayımlandığı tarihe kadar yapılan araştırmalardan ayrı bir bakış açısı ve yönetime sahip olmasıdır. Duverger'nin eserindeki metodun yeniliği, eserin gerçek anlamda karşılaştırmalı oluşudur. (Özbudun, 1977, s.10). Duverger'ye kadar olan dönemde bu alanda yapılan çalışmalar tarih merkezli, tek eksenle yapılan çalışmalardır. Duverger, siyasal partileri pek çok ülkede çeşitli yönleriyle ele alıp değerlendirme girişiminde bulunmuş ve genel bir teori elde etmeye çalışmıştır. Bu yönüyle de kendisine kaynaklık etmiş Moisei Ostrogorski ve Robert Michels'in karşılaştırmalı çalışmalarının ötesine geçmeyi başarmıştır. Ostrogorski'nin eseri, siyasal partiler alanındaki ilk karşılaştırmalı çalışma olması sebebiyle önemli bir konumda durmaktadır (Ostrogorski, 1964). Robert Michels de "*Oligarşinin Demir Kanunu*" benzetmesiyle siyasal parti liderleri üzerinden örgütsel yapıyı karşılaştırmalı olarak incelemektedir (Michels, 1964). İki eser ve yazar da Duverger öncesinde karşılaştırmalı metodu kullanmaları bakımından önemli ve ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Duverger, siyasal partileri ilk olarak yapısal olarak incelemeye koyulmuştur. Partinin her şeyden çok örgütsel konumunu öne çıkartmaktadır. Bunu da eserinin önsözünde "*modern partiler, programlarından veya üyelerinin mensup olduğu sınıftan çok, örgütlerinin mahiyetiyle ayırdedilebilir*", şeklinde belirtmektedir (Duverger, 1974, s.10). Duverger, parti yapılarından sonra ikinci olarak parti sistemlerini ortaya koyar. Parti sistemlerini, sayıları bakımından tek parti, ikili parti ve çok

partili sistem dâhilinde inceler. Üçüncü yaklaşımı olan seçim sistemlerinin incelenmesi durumunu da parti sistemleriyle karşılıklı olarak etkisi bakımından önemli bir konumda bulundurur. Bu anlamda seçim sistemlerini, parti sistemlerini belirlemesi bakımından başat bir değişken olarak sunar. Duverger’in “*Siyasal Partiler*” eseri bu alanda araştırmada bulunan tüm siyaset sosyologları ve siyaset bilimcilerine kaynaklık etmektedir ve bu yönüyle günümüzde de en önemli çalışmalar arasında yer almaktadır.

Muzaffer Sencer’in “*Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*” adlı eseri 1974 yılında yayımlanmıştır (Sencer, 1974). Sencer, eserde siyasal partileri, toplumun ekonomik ve sosyal gelişim süreci içinde oluşan yeni üretim güçlerine göre belirmiş sosyal sınıf veya kategorilerin, siyasal ideolojilerin temsilcileri olarak görüp temellendirmektedir (Sencer, 1974, s.6). Her toplumsal yapının farklı bir tarihselliğe sahip olduğundan hareketle, ortaya çıkan sürecin kendine özgü durum ilişkileri yaratacağını belirtmektedir. Bu durumsal ilişkiler sonucunda beliren siyasal davranışların sosyo-ekonomik nedenlerini ortaya koymak ise temel kaygısıdır. Tanzimat döneminden tarihi bir süreklilik ile ele aldığı çalışmasını 1970’li yıllara değin getirir. Sencer’in belirttiği toplumsal koşulların farklılığı ve içinde bulunulan tarihsel sürecin olguları şekillendirdiği anlayışını, eserin içeriğinde de görmekteyiz. Türk siyasal tarihini ve siyasal partilerin ortaya çıkış koşullarını, toplumsal sınıfların yol açtığı etkilerle birlikte ele alıp değerlendirmesi noktasında önemli bir sosyolojik çalışmadır.

Daha sonraki dönemde kendisinden sonra yapılan araştırmalara kaynaklık etmesi bakımından günümüzde de hala önemini koruyan bir başka çalışma, Hukuk profesörü Ergun Özbudun’un “*Siyasal Partiler*” kitabıdır (Özbudun, 1977). Erken dönem sonrası yapılan bu çalışmanın temelde ayırt edici yönü, Batı’da modern dönem literatüründeki siyasal parti tartışmalarına neredeyse eksiksiz bir tartışma düzleminde yer vererek, siyasal parti analizleri yapılmasıdır. Özbudun, siyasal parti tanımlamalarındaki tartışmaları kendi yaklaşımını da sunarak eserinde tartışmaktadır. Siyasal partilerin kökeni ile ilgili yaklaşımları, partinin örgütsel yapısı ve parti sistemleri üzerine mevcut kuramsal tartışmaları/eleştirileri irdeleyerek çözümlemeleri ortaya koyar. Özbudun’un konuyu ele alış biçimi, siyasal partiler üzerine kendisinden sonraki dönemde çalışan sosyal bilimcilerin nerdeyse tamamına yakınına kaynak oluşturmuştur. Bu alanda siyasal parti ile ilgili değerlendirmeler sonraki dönemlerde siyaset sosyolojisi ve siyaset bilimi içerikli kitaplarda da değerlendirilmeye tabi olmuştur. Bahsi geçen çalışmalar arasında Ali Yaşar Sarıbay’ın, Nur Vergin’in, Ali Öztekin’in, Ahmet Taner Kışlalı’nın, Süleyman Seyfi Ögün’ün çalışmaları önde gelen eserlerdir (Sarıbay, 2008, Vergin, 2003, Öztekin, 2007, Kışlalı, 1992, Ögün, 1999).

SIYASAL PARTİLER ÜZERİNE TEKİL ÇALIŞMALAR

Siyasal parti araştırmaları açısından Türkiye’deki literatürün dikkat çeken ikinci kısmı, belirli bir siyasi parti üzerine yapılan çalışmalar oluşturmaktadır. 1945-1946 yıllarından itibaren yerleşmeye başlayan çok partili hayat siyasal sistemin gelişimine katkı sağlamıştır. Bu süreçte birden çok parti kalıcı olarak siyasi yelpazede yerini almış ve kitleler tarafından onay görmüştür. Dolayısıyla siyasal partilerin kuramsal olarak ne olduğu üzerine yapılan betimleyici çalışmalar yerini partilerin ideolojik ve örgütsel düzeyde analizlerine bırakmıştır. 1960’lı yıllardan itibaren hem doktrinler tartışılmakta hem de siyasal partiler geniş bir perspektiften ele alınmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda belirli bir siyasi parti araştırmalarına kaynaklık eden çalışmalar incelendiğinde, partilerin ele alınma biçimleri birkaç ana başlık etrafında toplanabilir. Bunlardan birincisi; parti tarihi üzerine yapılan siyasi parti çalışmalarıdır. İkincisi; belirli bir bağlam ekseninde siyasal partinin açıklanma çabasıdır. Üçüncü olarak; karşılaştırmalı parti çalışmaları gelmektedir. Sonuncu çalışma biçimi ise siyasi parti çalışmalarına dolaylı olarak katkı sağlayan siyasi tarih ve siyasi parti liderleri üzerine hatırat özelliği olan yazınlardır.

Belirli bir siyasi parti üzerine olan çalışmalarda en sık görülen yöntem, parti tarihi merkeze alınarak yapılan araştırma biçimidir. Çalışmamızın örneğini temsil edecek olan Cumhuriyet Halk Partisi üzerine yapılan çalışmalar da incelendiğinde, CHP tarihini ele alan çalışmalar ilk sırada yer almaktadır. Partinin, tarihi açısından çalışılması yaklaşımındaki en önemli faktör, araştırmacının mesleki formasyonundan kaynaklanmaktadır. CHP tarihinin ülke tarihi ile iç içe geçmesi aynı zamanda Türk siyasi tarihini anlama noktasındaki çabayı canlı tutmaktadır. Bu sebeple başta gazeteci/yazarlar olmak üzere, tarihçiler ve siyaset bilimcilerin yoğun biçimde ilgisinin olduğu gözlenmektedir. Ancak hemen belirtmeliyiz ki CHP tarihinin ülke tarihi ile iç içe geçmiş olması durumu, CHP üzerine yazılmış çalışmaların ayrıntılı bir analizinin yapılmasında belirli zorlukları beraberinde getirmektedir. Pek çok konu başlığı altında CHP’yi konu edinen, ilkelerini kapsayan çalışmalar görmek mümkündür. Özellikle konu başlığı modernleşme, halkçılık, Atatürkçülük gibi kavramlarla zenginleştirildiğinde, ortaya ciddi anlamda bir literatür çıkmaktadır. (Tanyol, 1981; Eraslan, 2003). Bu sebeple değerlendirilecek literatür doğrudan CHP’yi konu edinen veya birincil derecede bağlantılı olan kitaplardan oluşacaktır.

CHP’yi konu alan ilk çalışmalardan biri, Kadro dergisinin önde gelen isimlerinden *İsmail Hüsrev Tökin*’in çalışmalarıdır. CHP’nin dünya görüşünü ve iktisadi sistemini ele aldığı iki çalışması bulunmaktadır (Tökin 1946). Yine siyasetçi, Milletvekili *Fahir Giritlioğlu*’nun ve Celal Bozkurt’un çalışmaları, ilk

dönem çalışmaları arasında sayılabilir (Giritlioğlu, 1965, Bozkurt, 1969). Fahir Giritlioğlu, milli mücadele yıllarından itibaren aldığı CHP tarihini, 1964 yılındaki on yedinci büyük kurultay sonrasına kadar getirir. Makro düzlemde siyasal partilerin betimleyici açıdan çalışılması dışında, doğrudan CHP tarihi üzerine yayımlanmış ilk ve geniş kapsamlı parti tarihi yayınıdır. Giritlioğlu’nun tarihsel olayları kronolojik bir sıralamada belgelerle desteklediği kitabında diğer bir kısmı, partiye karşı çeşitli vesilelerle yapılan eleştirileri açıklama ve parti ilkelerinin (altı ok) açıklanışı oluşturur. CHP’ye, özellikle de İsmet İnönü’ye muhalif bir yayın olarak, Celal Bozkurt’un “*Siyasi Tarihimizde CHP*” isimli kitabı da tarihsel açıdan ele alınan bir çalışmadır. Kitaptaki temel eğilim, İsmet İnönü eleştirisi vurgusudur. Bozkurt eleştirel bir bakış açısıyla ele aldığı çalışmasında, İnönü dönemi ile CHP’nin başka bir yola girdiğini ve ortanın solu ile Atatürk ilkelerinden uzaklaşıldığı vurgusunu ön plana çıkarmıştır. İkinci baskının giriş kısmında Fahir Giritlioğlu’nun, Cumhuriyet Halk Partisi’nin mevkii vurgusuna ve yaklaşımına da isim vermeden eleştiri getirilir. Bozkurt, CHP’nin elbette özel bir konumunun olduğunu ve CHP’nin tarihinin, Cumhuriyet tarihi ile birbirine karıştığını kabul eder ama bunların alternatif bir okumaya da sahip olduğu vurgusunu yapar (Bozkurt, 1969, s.11).

CHP tarihi üzerine yapılan çalışmalarda 1970’li yıllarla birlikte artış görülmektedir. Gazeteci Metin Toker’in “*Tek Partiden Çok Partiye*” kitabı CHP tarihini Demokrat Parti ile girdiği siyasal rekabet ekseninde ele alan bir çalışmadır (Toker, 1970). Mahmut Goloğlu’nun 1974 senesinde çıkardığı araştırma kitapları, bu çalışmaların başında gelmektedir (Goloğlu, 1974; Goloğlu, 1974; Goloğlu, 1982). Tarihsel açının merkeze alındığı ve tarihsel süreç içerisinde dönüşümleri temel alarak CHP’yi irdeleyen en kapsamlı çalışmalardan biri, 1979 senesinde Hikmet Bila tarafından yazılan “*CHP Tarihi*” çalışmasıdır (Bila, 1979; Bila, 2008). CHP tarihi üzerine yazılmış en kapsamlı kitaplardan biridir. Bila, parti tarihini, kongreleri, programları, kurultay ve tüzükleri gibi birden çok etkenle birlikte ele alıp tarihsel bir yaklaşımla değerlendirmiştir. Sonraki yıllarda genişletilmiş baskılarıyla günümüze kadar getirilmiştir. Daha sonraki yıllarda akademisyen/siyasetçi Rıfkı Salim Burçak’ın “*Türkiye’de Demokrasiye Geçiş 1945-1950*”, gazeteci Ali Gevgili’nin “*Yükseliş ve Düşüş*”, Mete Tunçay’ın “*Türkiye’de Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1930-1945*”, hukukçu ve gazeteci, Çetin Yetkin’in “*Türkiye’de Tek Parti Yönetimi 1930-1945*”, Cemil Koçak’ın “*Türkiye’de Milli Şef Dönemi, 1938-1945*”, Ahmet Yeşil’in “*Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*”, Taha Parla’nın “*Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP’nin Altı Ok’u*” kitapları bu yayınlardan bazılarıdır (Burçak, 1979; Gevgili, 1981; Tunçay, 1981; Yetkin, 1983; Koçak, 1986; Yeşil, 1988; Parla, 1992).

Bu dönemde tarihsel açının yanı sıra yapılan diğer yaklaşım, bir bağlam üzerinden CHP'yi açıklama çabasıdır. Partinin ilişkili olduğu doktrinle bağlantılı çalışmaların örnekleri yine 1970'li yıllarda görülmektedir. 1965 sonrası CHP ve ortanın solu tartışmalarında CHP'nin kendisini konumlandığı yeni ideolojik pozisyonu bu çalışmalara aktif olarak yön vermiştir. Bu alanda ilk yayın parti içinden, Bülent Ecevit'in *Ortanın Solunu* tanımladığı aynı adlı kitap yer almaktadır (Ecevit, 1966). İdris Küçükömer'in "*Düzenin Yabancılaşması*" adlı kitabı ise, CHP'nin Ortanın Solu akımına karşı eleştirel boyutta ele alınan önemli bir çalışmadır. Siyasi akımların yelpazesinin neresinde durduğuna dair kabul gören hâkim bakış açılarına karşı geliştirdiği alternatif okuma yöntemi, Küçükömer'in çalışmasını bugün dahi özgün kılmaktadır (Küçükömer, 1969).

1970 sonrası dönemde, ortanın solu tartışmaları ve buradan hareketle demokratik sol veya sosyal demokrasi düşünceleri sıkça tartışılan konular arasındadır. Soğuk savaş döneminden bu yana sola ve sağa bırakılan mesafe hayli değişmiştir. İsmet İnönü liderliğinde CHP ortanın solunda olduğuna dair açılım gerçekleştirilmiştir. Ancak ortanın solu komünizm ile eş değer bir iç propaganda üzerinden tartışılmaktadır. Dolayısıyla bu yıllarda sol nedir sosyal demokrasi nedir, gibi temalar başlıca tartışma konularıdır. Bu yayınlar arasında, Muammer Aksoy'un sosyalist enternasyonal, sosyal demokrasi ve CHP arasındaki ilişkiyi incelediği "*Sosyalist Enternasyonal ve CHP*" çalışması ilk dikkat çekendir. İdeolojik olarak CHP'nin konumu ve sosyalist enternasyonalin, sosyal demokrasinin CHP ile olan ilişkisi, dönemin iç siyasetinde tartışılan biçimine eleştirisiyle irdelenmektedir (Aksoy, 1977). Yine aynı zamanda parti içerisinde de aktif rol oynamış olan Alev Coşkun'un, Demokratik Sol ve CHP arasındaki ilişkiyi incelediği kitabı CHP'nin 1965 sonrası ortanın solu ile kendisini konumlandığı ideolojik dönüşümünün etkisinde kaleme alınmış bir çalışmadır. Coşkun, 1970'li yıllara gelindiğinde CHP'nin ideolojisini ve CHP'nin yeni demokratik sol programının dayandığı temel felsefeyi genel bir çerçeve içinde açıklayacak bir yapıtın olmadığını vurgulayarak bu kitabın bu boşluğu doldurmak gayesi ile yazıldığını vurgulamaktadır. (Coşkun, 1978, s.6). Hukukçu İbrahim Sarıibrahimoğlu'nun "*Bir Sosyal Demokrasi Deneyi*" adlı kitabı, ideolojinin yoğun olarak belirginleştiği yıllara denk gelir (Sarıibrahimoğlu, 1978). Gazeteci Hikmet Bila'nın "*Sosyal Demokrasi Sürecinde CHP ve Sonrası*" adlı kitabı da 1970'li yılların ideolojik belirginleşmenin hâkim olduğu yılların devamı niteliğindeki göstergelerinden bir diğeridir (Bila, 1987). İsmet Umarusman'ın "*Sosyal Demokrat Hareket ve CHP Üzerine Düşünceler*" ise yakın tarihimizde yapılan parti ve doktrin arası ilişkiyi konu edinen bir diğer çalışmadır (Umarusman, 2006). Bağlamsal çalışmalara dikkat edildiğinde tarihsel gerçekliğin o günkü tartışmaları üzerine kurulu olduğu görülecektir. Soğuk savaş

dönemi, iki kutuplu dünyada sosyal demokrasinin sosyalizm ile eş değer olup olmadığı gibi bir durumu açıklama kaygısı yayınlarda da kendisini göstermektedir.

CHP üzerine yapılan çalışmaların içerisinde diğer önemli bir kısmı hatıratlar oluşturmaktadır. Hatıratlar her ne kadar kişisel değer yargıları barındırsa da partilerin resmi tarihine farklı bir açıdan bakmayı mümkün kılar. Bu anlamda CHP, tarihi olayları ve siyasi liderleri üzerine geniş bir hatırata sahiptir. Bu hatıratlar arasında Erim’in (2005), Öner’in (1948), Burçak’ın (1998), Erdemir’in (1956), Uran’ın (1957), Us’un (1966), Toker’in (1966), Grew’in (1966), Sertel’in (1968), Aydemir’in (1968), Barutçu’nun (2001), Berkes’in (1977), Karaosmanoğlu’nun (1984), Selek’in (1985), Heper’in (1999), Turan’ın (2000), Koloğlu’nun (2000), Yalman’ın (1970) hatıratları önemlidir. Çalışmamızın alanı dışında ayrıca, siyasi tarihimizi kapsayan çok daha geniş bir hatırat ve gezi notlarına sahip bulunmaktayız (Akar & Karakoç, 2004, s.383-421).

CHP’nin Türk siyaseti ile olan bu sürekliliği akademik çalışmalarda da kendisine yer bulmaktadır. Bu ilgi sadece CHP ile sınırlı değildir. 1970’li yıllardan itibaren ideolojik ayrımlar netleştikçe siyasal partilerin örgüt/toplumsal taban gibi bağlamlarla araştırılmaya başlandığı görülmektedir. Türk siyasal partileri 1946 sonrası çok partili hayatın yerleşmesi ile birlikte farklı doktrinler/çıkar grupları etrafında ayrılmaktadır. Bu farklılaşma sosyal bilimcilerin ilgisini çekmekte ve belirli bir siyasal parti üzerine yapılan çalışmaların sayısında da 1990 sonrası ciddi artışlar gözlenmektedir. Bu çalışmalardaki temel tematik tartışma ise modernleşme etrafında yürütülmektedir.

HALKÇILIK VE MODERNLEŞME TARTIŞMALARI

Gerek CHP gerekse diğer siyasal parti çalışmaları üzerine yapılan araştırmaların literatür açısından teknik tahlili önemli olmakla birlikte, partileri anlama noktasında parti yapısının içerik olarak nasıl ele alındığı da önemli bir ayrımdır. CHP üzerine literatürdeki mevcut yayınlar incelendiğinde mevcut tahlillerde ve konuya yaklaşım biçiminde belirli özellikler ön plana çıkmaktadır. Bu önceliklerin başında modernleşme gelmektedir. Modernleşmenin gerçekleştirilmesinde siyasal partilerin temel bir enstrüman görevi görmesi hâkim görüşü temsil etmektedir. Ulus-devlet oluşturma çabası içerisinde CHP’nin ve kadrolarının eylemlilikleri modernleşme kriterleri dikkate alınarak tahlil edilmektedir. Sosyal bilimcilerin hazırladığı yayınlar göz önüne alındığında bu bağlamda 1990’lı yıllar öncesinde üç temel eser göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi Nermin Abadan Unat’ın “*Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından*

1965 Seçimlerinin Tahlili” adlı kitabıdır (Abadan, 1966). Daha önce gazeteler tarafından yapılan seçim anketlerinin olmasına karşın seçim üzerine bilimsel bir proje niteliğinde ilk sistemli çalışma bu eserdir. 1965 seçim döneminde partilerin tarihsel arka planını, toplumsal tabanı ve meclis profili üzerinden okuma çabası oldukça önemlidir. İkincisi, Suna Kili’nin CHP’deki değişim ve gelişmeleri modernleşme olgusu üzerinden ele aldığı çalışmasıdır (Kili, 1976). Üçüncüsü ise Ayşe Ayata’nın 1984 yılında doktora tezi olarak hazırladığı, örgüt ve ideoloji perspektifini parti tabanına indirerek ele aldığı çalışmasıdır. Siyasal katılım açısından Türkiye’de siyasal parti üzerine yapılan ilk deneysel araştırma olması dolayısıyla Ayata’nın araştırması önem arz eder (Ayata, 1992). Abadan, 1965 yılı itibarıyla CHP’yi, iki temel amaç üzerinden tartışmaktadır. Bunlardan birincisi, CHP’nin bir kitle partisi olarak, geçmişinden gelen reformcu-modernleşmeci yönünü devam ettirme çabası içinde olması, ikincisi ise 1946 sonrası geçilen çok partili sisteminin oluşturduğu demokratik düzenin devamını sağlama çabasıdır (Abadan, 1966, s. 149). CHP’nin kuruluş ilkelerinin temelinde modernleşmenin yer aldığı fikri Abadan’ın yanı sıra Ayşe Ayata’nın “*Örgüt ve İdeoloji*” kitabında da yer alır. Erken dönem tek parti içerisinde CHP’nin ilkelerini temsil eden Altı Ok anlayışı modernleşme ekseninde değerlendirilmektedir. Ayata, CHP’nin kuruluş ilkesinde temel olarak iki ilkenin yer aldığını belirtir. Birincisi modernleşme ve laikleşme ikincisi halkçılık ve halkın egemenliği (Ayata, 1992, s.64). Bu anlamda Kili ile bu döneme ilişkin tahlillerde bir paralellik gözlemlenir. Kili de ulus-devlet ekseninde modernleşme anlayışının halkçılık temelinde uygulamaya konulduğunu ve Atatürk ilkelerinin uygulanmasının da bu yönde gelişmeler olduğunu vurgular (Kili, 1976, s.44). Kili, uluslaşmanın en önemli modernleşme göstergesi olduğu fikrinden hareket ederek Atatürk İlkelerinin bir bütün olarak modernleşmenin gereklerini taşıdığı fikrine sahiptir (Kili, 1976, s.49). Ayata da altı ilkenin feshedilinceye kadar parti ideolojisinin temelini oluşturduğunu belirtir (Ayata, 1992, s.69). Siyaset bilimi literatürdeki bu üç kült eser incelendiğinde modernleşmenin merkezi bir problem olarak ele alındığı görülmektedir. Problem ve ayrılan fikirler, çok partili dönem sonrası ve özellikle 1965 sonrası ortamın solu ile girilen yolda belirginleşir. 1970 sonrası sosyal demokrasiye evrilme ile birlikte toplumsal alanda yaşanan dönüşümler karşısında, bu ilkelerde meydana gelen değişimler ve nasıl yorumlanması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Kanaatimizce sonraki dönem sorgulamalarında modernleşmeyi temele yerleştirerek okumanın, kuruluş evresindeki kadar net bir okumaya sahip olmadığı, ayrıca CHP’yi anlama noktasında da tıkanıklıklara neden olduğunu gözlemlemekteyiz. Bu tıkanıklığın başında da ana eğilim olarak parti programlarının, tüzüklerinin ve kurultaylarının başlıca referans alınarak okunması yatmaktadır. İlkesel olarak pek çok olgu modernleştirici, özgürleştirici veya toplumsal hayatın tümünü kapsayıcı bir algıya sahip olsa da reel alanda aynı

sonuçları verip vermediğine bakmak daha gerçekçi tahliller yapmamızı sağlayabilir. İdris Küçükömer’in tanımlamasıyla, partilerin asıl özelliği araçların niteliğindedir (Küçükömer, 2002, s.110). Varılmak istenen amaçta uygulanacak yol, yöntem ve enstrümanlar yazılı kurallardan daha belirleyici olmaktadır. Programlar modernleştirici bir içeriğe sahip olsa da uygulama sahasında nasıl tatbik edildiği daha önemli görülmektedir.

CHP’yi tanımlama noktasında tahlilde yapılan ikinci öncelik, halkçılık ilkesinin gelişim seyri içerisinde konumlandırılan ideolojik kabullerdir. Parti programlarında ve mensuplarının ifadelerinde yer alan biçimiyle, “*Altı Ok*” içerisinde yer alan halkçılık ilkesi, partinin erken dönem tanımlamalarında cumhuriyeti oluşturan sınıfsız, tüm toplumu kapsayan tümcü bir bakış açısına sahiptir. Bu yaklaşım, başlangıcından itibaren parti görüşü olarak kabul ve izah edilmiştir. Halkçılık ilkesinin ele alınma biçimi neredeyse 1960’lı yılların ortalarına kadar kesin bir çizgide devam ettirilmiştir. Özellikle 1960 sonrası dönemde, Türkiye toplumsal yapısında meydana gelen gelişmeler ve ortaya çıkan yeni siyasal oluşumlar bu sorgulamayı, yani partinin kendi mevcut bir organı olarak gördüğü halk ile pozisyonun tartışılmasını gerektirmiştir. Partiye adını da vermiş olan “*Halk*” kavramı, 1960 sonrasında CHP’nin bir organı olarak değil, partinin iktidara erişmek için ulaşılması gereken dinamik bir yapıya dönüşmüştür. Özellikle Ortanın Solu da yeni sosyal hareketlerin gelişimi ve siyasal arenaya sonradan katılmış olan TİP’in mevcut durumuna karşı kendini konumlandırma ihtiyacında şekillenmiştir.

Bu anlamda CHP’nin toplumsal tabanını anlama noktasında halkçılık anlayışının irdelenmesi gerekmektedir. Halkçılık vurgusunun partinin ortaya koyduğu şekliyle kabulü literatürde özellikle tek parti dönemini konu alan çalışmalarda derinlemesine tahlil edilmektedir. Diğer taraftan CHP kendisini, hiçbir zümre veya sınıfa ait olmaksızın genel olarak halka yasladığı şeklinde türdeş bir halkçılık anlayışına sahipken, yapılan araştırmalarda CHP’nin bürokratik sisteme dayalı ayrıca eşraf ve tüccar zümresine dayanan bir oluşuma sahip olduğu da belirtilmektedir. Ayata, CHP’nin toplumsal desteğini iki toplumsal gruptan aldığını belirtmektedir. Birincisi Batılılaşmaya inanmış bürokratlar ile ikincisi tarım ve ticaretle uğraşan küçük kasaba eşrafı (Ayata, 1992, s.67). Ayata bu desteğin tarihin daha sonraki dönemlerine kadar devam ettiği sonucunu da çıkartmaktadır (Ayata, 1992, s.67). Avcıoğlu da partinin halkçılık vurgusunu belirtir ancak gerçekte sınıfsız olmadığını, kitlelerin eşraf egemenliğinde pasif kaldığı bir ortamda, eşraf ve aydın memur karması bir siyasi teşekkül oluşturduğunu belirtir (Avcıoğlu, 1969, s.240). Yine Yahya S. Tezel, Kurtuluş Savaşında başlayan asker bürokrat ve eşraf yakınlaşmasının, Cumhuriyet sonrası dönemde devam ettiğini belirtmekte ve partinin yerel

kadrolarında önemli bir taban oluşturduğunu ortaya koymaktadır (Tezel, 1982, s.128). Mete Tunçay da partinin sosyal tabanı açısından, egemen sınıflara yaslandığını belirtmektedir (Tunçay, 1981, s.330). Taner Timur, devrimci Ankara hükümetinin, küçük burjuva kökenli asker-sivil aydın ve Anadolu eşrafı (büyük toprak sahipleri, küçük ticaret burjuvazisi) ittifakına dayanmakta olduğunu tahlil etmektedir (Timur, 1993, s.57). Bu tahlilleri örnekleriyle artırmak mümkündür. Ancak bu dönem için ortaya koyulan toplumsal tabanın, 1946 sonrasındaki dönüşümleri üzerine benzer analizler üretme noktasında tikanıklıklar ve ayrışmalar gözlenmektedir. 1946 sonrasında eşrafın önemli bir kısmını oluşturan toprak -ağalarının- sahibi sınıfın önemli bir kısmının DP saflarına geçtiği iddia edilmektedir (Miftakhov, 2018, s.5-6). Bu anlamda uzunca bir dönem okunan algısıyla karşı modernleşme uygulayıcısı olarak değerlendirilen DP, CHP'den çok farklı bir toplumsal tabana mı dayanmaktaydı? Eğer farklı bir toplumsal tabana sahip değilse CHP'nin gerek halkçılık gerekse devletçilik ilkeleri, özellikle çok partili döneme geçiş aşamalarından itibaren nasıl okunabilir? Ayrıca 1946 sonrası dönemde CHP'nin yaslandığı sosyal tabanı nasıl bir yapı oluşturmaktadır? Bütün bu sorular ışığında CHP'yi sadece modernleştirici bir parti noktasından, merkez-çevre ekseninde okumak CHP'yi tanımlama noktasında ne gibi açmazlar, sorunsallar oluşturmaktadır? Özellikle partiye ideolojisini vermiş olan Kemalizm'i ifade eden ilkelerin 1946 sonrasında çok partili döneme geçiş ile birlikte nasıl bir yol izlediği de programlarla birlikte reel alan ideal alan karşıtlığında, toplumsal taban açısından da tartışılması gereken bir olgudur.

Literatürde dikkat çeken üçüncü bir öncelik ise yöntem noktasındadır. CHP üzerine yapılan araştırmalarda siyasi tarih çalışmaları ön plandadır. Bu yayınlar CHP'nin tarihsel süreç içinde doğru bir biçimde algılanması noktasında sunduğu belgelere dayalı veri araştırmalarıyla oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu araştırma biçimi doğal olarak araştırmacının mesleki formasyonundan da kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşım biçimi, yani konuyu siyasi tarih açısından okuma tutumu Türkiye'de genel bir parti çalışması ile birlikte değerlendirilmektedir. Ancak hükümetlerin veya muhalefetlerin kararları ve uygulamaları noktasında siyasi tarih kapsamı çerçevesi içinde yapılan çalışmalar, bir siyasi parti çalışmasının genelini oluşturmamaktadır. Parti tarihsel oluşları olduğu kadar üyeleri, örgütü, kurumsal yapısı, seçmen kitlesi ve programları ile genel bir yapı oluşturmaktadır. Bu anlamda toplumsal tarihten ziyade kronolojik bir tarih anlatımı ön plana çıkmaktadır.

Siyasal partiler üzerine yapılan çalışmaların hangi alanlarda ilgi uyandırdığı, çalışılan konuların bağlamlarının ana eksenini hangi temaların oluşturduğunu anlayabilmek için önemli bir dayanak noktası da lisansüstü

düzeyde konunun ele alınma biçimini ortaya koymaktır. Bu anlamda lisansüstü çalışmalara göz atmakta fayda bulunmaktadır.

LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARDA CHP

Özellikle 1990’larla birlikte üniversite sayısındaki artış gerek akademisyen gerek yüksek lisans/doktora düzeyinde genç araştırmacı sayısında artışı beraberinde getirmiştir (Günay & Günay, 2011, s.1-22). Bu artış sosyal bilimlerin farklı alanlarında parti çalışmalarının yaygınlık kazanmasına katkı sağlamıştır. Siyasal alanının daha tartışılabilir bir alan haline dönüşmesi, medya ve iletişim araçlarının daha etkili kullanılabilir durum oluşturması (özel tv kanallarının açılması) gibi etkenler bu artışın nedenleri arasında sırlanabilir. Gerek üniversite ve akademisyen sayısındaki artışlar gerekse siyasal kültür alanındaki 1990’lı yıllardaki nispeten olumlu gelişmeler genç araştırmacıları siyasal partiler üzerine araştırmaya teşvik edici bir rol oynamıştır. Bu gelişmeler neticesinde 1980’lerin ortalarından itibaren darbenin etkisinin azalmasıyla birlikte sosyal bilimciler tarafından yapılan siyasal parti çalışmaları sayısı hızla artmıştır. Bunların arasında sonradan yayımlanmış olan, önemli çalışmalar mevcuttur. Cemil Koçak’ın “*Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*” doktora tezi olarak hazırlanıp 1986 yılında yayımlanan CHP üzerine bir siyasi tarih kitabıdır (Koçak, 1986). Ahmet Yeşil’in tarih alanında yaptığı yüksek lisans çalışması olan “*Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*” 1988 yılında yayımlanmıştır (Yeşil, 1988). Esat Öz’ün Kamu Yönetimi dalında hazırladığı “*Tek Parti Yönetimi ve Türkiye’de Siyasal Katılım (1923-1945)*” doktora tezi 1992 yılında yayımlanmıştır (Öz, 1992). Hakkı Uyar’ın “*Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*” 1999 yılında yayımlanmıştır. Hürriyet Konyar’ın “*Ulus Gazetesi, CHP ve Kemalist İlkeler*” çalışması 1999 yılında yapılan diğer bir çalışmadır (Konyar, 1999). Gülcan Yılmaz’ın tarih alanında yaptığı “*Cumhuriyet Halk Partisi: 1923-1946*” doktora tezi 2001 yılında basılmıştır (Yılmaz, 2001). Siyaset Bilimi Kamu Yönetimi alanında Süleyman Güngör’ün “*Muhalefette Cumhuriyet Halk Partisi*” 2004 yılında yayımlanmış bir diğer kitaptır (Güngör, 2004). Faruk Atay’ın Kamu Yönetimi alanında doktora çalışması olan “*12 Mart’tan 12 Eylül’e Kriz Kıskaçındaki Türk Siyaseti ve 1978-1979 CHP Hükümeti*” 2007 yılında yayımlanmıştır (Atay, 2007).

Akademik düzlemde partiler üzerine yapılan çalışmaların incelenmesi lisansüstü çalışmalarda hangi tematik özelliklerin ön plana çıkartıldığını anlamamızı kolaylaştıracaktır. Ayrıca sosyal bilimler içerisinde, parti çalışmalarının ana eğilimlerinin hangi yönde seyrettiğinin ortaya konulmasına yardımcı olacaktır. Böylelikle akademinin siyasal partiler üzerine eğildikleri

temel problemlerin hangi başlıklar etrafında toplandığı anlaşılabacaktır. Konu edilmeyen diğer temalar ise sonraki yapılacak çalışmalar adına ipuçları sunacaktır. Meselenin bu boyutlarıyla ele alınması siyasal partilerin de propagandalarını kontrol etmesi bağlamında yardımcı olacaktır. Örneğin dezavantajlı grupların siyasal partiler açısından yeterince ele alınmadığı yapılan araştırmada gözlenmektedir. Dolayısıyla bu eksiklik siyasal partilere bu alanlara daha fazla eğilme şansı verirken araştırmacılara da farklı boyutlar açısından yeni çalışma fikirleri sunacaktır.

YÖK merkezli yaptığımız tez taramasında Cumhuriyet Halk Partisini konu edinen çalışmalarla ilgili, *CHP, Tek Parti, Çok Parti ve Sosyal Demokrasi ve Ortanın Solu* gibi anahtar kavram altında ilan edilmiş, 75 yüksek lisans tezi ve 28 doktora tezi mevcuttur. Bu çalışmalar, yapıldığı Anabilim Dalı açısından farklılıklar sergilemektedir.

Tablo 1.
Cumhuriyet Halk Partisi yüksek lisans ve doktora tez sayıları

Tezler	Tez Sayısı	Toplam Oran
Yüksek Lisans	75	72,8
Doktora	28	27,2
Toplam	103	100,0

Not: Veriler 2011 yılına kadar olan lisansüstü tez çalışmalarını kapsamaktadır.

Yüksek Lisansta mevcut 75 çalışma 9 Anabilim Dalına ayrılmıştır. Bu çalışmaların 39'u Siyaset Bilimi alanında (30 çalışma ile siyaset bilimi ve kamu yönetimi) görülmektedir. 20 çalışma Tarih Anabilim Dalında yapılmıştır. 10 çalışma İletişim Bilimleri alanındaki Anabilim Dallarınca hazırlanmıştır. 2 çalışma Sosyoloji alanında hazırlanmış olup, Eğitim Bilimleri, Felsefe ve Din Bilimleri, Güzel Sanatlar ve Ortadoğu ve İslam Araştırmaları Enstitüsünde de birer çalışma mevcuttur.

Doktora alanında hazırlanan tezler incelendiğinde, 28 tezin 5 Anabilim Dalında yapıldığı bir dağılımla karşılaşılmaktadır. Yapılan 28 tezin 16'sı siyasal bilimler alanında hazırlanmıştır. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi'nde 13 ve Uluslararası İlişkilerde 3 tez yer almaktadır. 10 doktora tezi Tarih Anabilim Dalı'nda çalışılmıştır. Sosyoloji alanında 1 tez göze çarpmaktadır. Geriye kalan 1 tez ise İletişim Bilimleri alanında çalışılmıştır. Tezlerin bilim dalına göre dağılımı incelendiğinde gerek yüksek lisans düzeyinde gerekse doktora düzeyinde çalışmaların yarısından fazlasının (55 tez ile) siyaset bilimi içerisinde

Türkiye’de Siyasal Parti Çalışmaları Tarihine bir Bakış: CHP Örneği

yer aldığı görülmektedir. Daha sonra 30 çalışma ile tarih biliminin takip ettiği tespit edilmektedir. İletişim alanında yazılan tezler daha çok yüksek lisans düzeyinde olup, reklam ve propaganda konuları etrafında yoğunlaşmaktadır. İletişim bilimleri toplam 11 çalışma ile üçüncü sırada yer almaktadır. Siyaset sosyolojisinin ise kavramsal olarak gündelik vurguda sıklıkla yer almasına karşılık, akademik çalışma düzeyinde aynı oranda karşılık görmediği tespitlerimiz arasındadır. Yüksek lisans alanında 2 ve doktora alanında 1 olmak üzere sosyoloji bilminde 3 çalışma ile yer bulmaktadır. Siyaset sosyologlarının, Türkiye toplumsal ve siyasal tarihinde önemli bir yeri olan CHP üzerine, 1980 sonrası dönemde neredeyse 30 yıllık bir süre içerisinde bu oranda çalışma karşılığı bulması kanımızca önemli bir eksikliğin tespit edilmesi hususunda dikkat çekicidir. Sosyoloji alanında yapılan tezler genel araştırmanın sadece 2,9’unu oluşturmaktadır. Türkiye’de bürokratik yapının merkezciliği, siyasetin seçkin bir parlamenter sistem üretmesi, lider etrafında bir parti yapılanmasının öne çıkması çalışmaların seyrini de belirlemektedir. Türkiye’de modernleşmenin bürokratik kadrolar eliyle yürütülmesi özellikle siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında bürokratik/örgütsel düzlemde parti çalışmaları temalarını öne çıkarmıştır. Aynı şekilde siyasal parti tarihi ile modernleşmenin tarihinin iç içe geçmesi özellikle tarih disiplininin konuya ilgisini üretmektedir. 1980 sonrası dönemde reklam ve propagandanın televizyonlar kanalı ile kitleler üzerinde belirleyiciliğinin artması iletişim bilimlerinin parti ve propagandaları bağlam olarak ele almasını mümkün kılmıştır.

Tablo 2.

CHP üzerine lisansüstü/ABD ayrıntılı dağılım

	Kamu Yönetimi	Uluslararası İlişkiler	Tarih	İletişim	Sosyoloji	Eğitim	Bilimleri	Felsefe ve Din Bilimleri	Güzel Sanatlar	Ortadoğu ve İslam Araş. Enstitüsü	Toplam
Yüksek Lisans	30	9	20	10	2	1	1	1	1	1	75
Doktora	13	3	10	1	1	0	0	0	0	0	28
Toplam	43	12	30	11	3	1	1	1	1	1	103
Oran	41,7	11,6	29,1	10,7	2,9	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	100,0

Doktora ve yüksek lisans alanlarında bir diğer önemli nokta, çalışmaların hangi konu başlıklarında yoğunlaştığıdır. CHP üzerine yazılan lisansüstü tezlerde tarihsel yöntemle dayalı makro çalışmaların öne çıktığı görülmektedir. Tablo 3 verileri dikkatle incelendiğinde öncelikle dikkat çeken temalar arasında karşılaştırmalı parti tarihi çalışmaları ve ideolojik söylem üzerine yapılan araştırmalar dikkat çekmektedir. Akabinde tek partili dönem ve çok partili döneme geçiş konularının ilgi çektiği belirtilebilir.

2011 yılı itibariyle ele alınan 75 çalışmanın 16'sı CHP ve diğer siyasal partiler arasındaki benzerlikleri/farklılıkları bir olgu etrafında karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir. Karşılaştırmalı parti çalışmalarında temel konu seçim dönemlerindeki partilerin kullandıkları söylem, propaganda ve afişlerin mukayesesidir. Karşılaştırmalı çalışma partilerin doğuş koşulları gibi tarihsel süreçlerini ortaya koymaya çalışan tarihsel sosyolojik bir temele dayanmamaktadır. İdeolojik farklılıklar ön planda olup söyleme dayalı analizlere yaslanmaktadır. Bu anlamda seçimler ve propaganda başlığında toplanan 7 çalışma yine partiler arası mukayeseli olarak ele alınmıştır. Bunun yanı sıra parti içi demokrasi ve yönetsel farklılıkların vurgulandığı karşılaştırmalar da araştırılan konular arasındadır. CHP'nin sosyal demokrasi, milliyetçilik gibi doktrinler karşısındaki tutumunu doğrudan inceleyen, ideolojik söylemi konu alan çalışmaların sayısı ise 16'dır. Bu ideolojik konumlanmanın önemli bir kısmını ortanın solu çalışmaları oluşturmaktadır. 1960'lı yıllarla birlikte gelişen "*Ortanın Solu*" fikri üzerine doğrudan 8 yüksek lisans çalışması mevcuttur. Çalışmalar arasında göze çarpan bir diğer önemli araştırma konusu ise, tek parti dönemi ve çok partili döneme geçiş süreci ve nedenleri üzerinedir. Tek parti dönemini çeşitli yönleriyle inceleyen 10 yüksek lisans çalışması mevcuttur. Çok partili döneme ait çalışmalar ise 9 çalışmayla onları takip etmektedir. Daha çok tarih bilimi alanında yapılan siyasal tarih çalışmalarıdır. Tek parti dönemine ait çalışmalar parti örgütlenmesi ve yönetim biçiminden, kadın vekillerin konumlarına kadar ve hatta belirli illerde CHP'nin eğitim politikalarının etkisine kadar birçok alanda çeşitlenmektedir. Bülent Ecevit ve Recep Peker üzerine yapılan lider/parti analizi de yine CHP çalışmaları içerisinde değerlendirilmiştir. Lider analizi üzerine yüksek lisans düzeyinde 3 çalışma yapılmıştır. CHP'nin ordu ve diğer taraftan sosyalist bir sendika olan Disk ile ilişkisini inceleyen birer tez bulunmaktadır. Yine kadınların CHP'deki ve siyasetteki konumunu konu alan iki çalışma mevcuttur. Bunların yanı sıra spesifik olmak üzere çeşitli kısa dönemlerde partinin hükümette yer aldığı yılları kapsayan kurumsal uygulamaları ve din, eğitim gibi konularda partinin programlarını inceleyen spesifik konular da araştırmacılar tarafından literatüre kazandırılmıştır.

Doktora alanında konu başlıkları ve içerikleri itibariyle yüksek lisansa paralel çalışma temalarının ele alındığı görülmektedir. Tek parti dönemini konu alan doktora çalışması sayısı 14’tür. Tek partiden çok partili sürece geçiş evresini 4 çalışma izlemektedir. Sosyal demokrasi gibi ideolojik konumu tartışan 5 çalışma yer alırken, yüksek lisans çalışmalarında görülen karşılaştırmalı parti çalışmaları doktora düzeyinde 2 çalışmada karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Recep Peker üzerine bir çalışma ve 1978-1979 yılı CHP hükümetinin kriz karşısındaki konumunun anlatıldığı spesifik bir dönemi inceleyen doktora tezi göze çarpmaktadır.

Doktora çalışmalarındaki ana eğilimi, tek parti dönemi ve çok partili döneme geçiş evresinin incelenmesi olarak değerlendirebiliriz. Ancak CHP tarihi içerisinde önemli bir yer edinen ortanın solu ve devamındaki gelişmeler açısından özellikle Tarih ve Siyaset Bilimi disiplinlerindeki çalışmaların mevcudiyetine karşın Sosyoloji Bölümlerinde bu alanlarla ilgili yapılan araştırmalarda ciddi bir eksiklik söz konusudur. Bahsi geçen dönemler arasında sosyoloji alanında doktora düzeyinde sadece bir çalışma göze çarpmaktadır. Bu anlamda CHP’yi bir bütün olarak toplumsal tabanı ile etkileşimli olarak anlamak ve açıklamak üzerine bir sosyolojik çalışmanın ihtiyacı açık bir şekilde görülmektedir. Doktora çalışmalarında, 1923-1946 ve 1946-1950 yılları arasında CHP’yi ele alan ciddi oranda çalışmaların mevcudiyetine karşın, CHP’deki değişim ve dönüşümleri daha sonraki gelişmelerle de inceleyecek olan çalışmaların ihtiyacı gerek akademik çalışmalar gerekse diğer çalışmalar göz önüne alındığında karşımızda durmaktadır. Gerek yüksek lisans gerekse doktora düzeyinde CHP üzerine siyaset sosyolojisi alanında çalışmaların mevcut durumu göz önünde bulundurulduğunda, bu alanda sosyolojik bir araştırmanın ihtiyacı önem arz etmektedir.

Tablo 3.

CHP Tezleri üzerine ayrıntılı ABD/çalışma konusu/lisansüstü verileri

		Karşılaştırmalı Parti Çalışmaları	Seçimler ve Propaganda	Yerel Teşkilat	Tek Parti Dönemi	Çok Partili Dönem	İdeolojik Söylem	Lider	Kadın ve Siyaset	Kurumsal yapı	Muhalefet Dönemi	Kurultaylar	Toplam
Yüksek Lisans	ABD	Kamu Yönetimi	6	1	-	5	4	9	1	2	2	-	30
		Uluslararası İlişkiler	1	1	-	2	2	1	-	-	-	2	9
		Tarih	4	1	2	3	3	2	1	-	1	2	20
		İletişim	4	3	-	-	-	3	-	-	-	-	10
		Sosyoloji	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	2
		Eğitim Bilimleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
		Felsefe ve Din Bilimleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
		Güzel Sanatlar	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
		Ortadoğu ve İslam Araş. Enstitüsü	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
		Toplam	16	7	2	10	9	16	3	2	3	6	75
	ABD	Kamu Yönetimi	1	-	-	6	1	3	-	-	1	-	13
		Uluslararası İlişkiler	-	-	-	1	-	2	-	-	-	-	3
		Tarih	-	-	-	7	2	-	1	-	-	-	10
		İletişim	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Doktora		Sosyoloji	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
		Toplam	2	-	-	14	4	5	1	-	1	-	28

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Siyasal partiler modern politik alanın en önemli parçasıdır. Temsili demokrasiler aracılığıyla yönetim icrasının yerine getirilmesi siyasal partiler kanalıyla mümkün hale gelir. Demokrasinin hukuk temelinde geniş bir temsile sahip olması siyasal partilerin ve siyasetin kurumsallaşması ile mümkün olur. Bu anlamda siyasal partiler demokrasinin başlıca enstrümanlarıdır. Türkiye’de siyasal partiler ile ilgili yayımların gelişmesi çok partili dönem sonrasına denk düşer. Birden çok siyasal partinin ortaya çıkması teorik düzlemde konunun ele alınmasını sağlamıştır. Siyasal partiler alanında yapılan ilk çalışmalar

incelendiğinde konunun daha çok tanımsal boyutuyla ele alındığı gözlenmektedir. Türk okuyucusuna siyasal partinin ne olduğuna dair teorik düzeyde bilgiler aktarılmıştır. Bunun yanında partilerin ortaya çıkış serüvenleri ve ülkeler düzeyinde karşılaştırmalı ele alınışı erken dönem siyasal partiler üzerine yapılan yayımlarda belirgin olarak gözlenmektedir. İlk dönem yayımlarında ortaya çıkan temel eğilim betimleyici ve aktarımsal düzeyde oluşudur. Partilerin tanımlayıcı düzeyde ele alınmasından sonra tek bir siyasal parti üzerine yapılan araştırmaların onları takip ettiği dikkat çekmektedir. Özellikle çok partili hayat sonrası farklı doktrinlerden hareket eden partilerin mevcudiyeti bu araştırmaları zorunlu kılmıştır. Diğer bir ifadeyle partilerin birbirinden yapısal olarak farklılıklarını araştırmayı gerekli kılmıştır. Hangi toplumsal tabana yaslandıkları, örgütlenme biçimleri ve tarihsel hikayeleri bu anlamda öncelikle dikkat çeken yanlarını oluşturmaktadır. Çok partili hayat ve akabinde ayrışmalarla artan siyasi parti faaliyetleri bu ilginin artarak devam etmesini sağlamıştır.

YÖK tez tarama merkezi üzerinden lisanüstü yayımlar incelendiğinde özellikle 1990’lı yıllarla birlikte siyasi parti çalışmalarında artış gözlenmektedir. Tarih, Siyaset Bilimi, Din Bilimleri, İletişim Bilimleri, Eğitim Bilimleri gibi birçok disipline mensup araştırmacılar siyasi parti çalışmaları gerçekleştirmiştir. Karşılaştırmalı parti analizleri, seçimler ve propagandalar, yerel parti teşkilatı faaliyetleri, liderlerin siyasi faaliyetleri başlıca temalar arasındadır.

Türkiye’de siyasal partilere olan bu ilginin artışında başı Cumhuriyet Halk Partisi çekmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi Türkiye’nin erken dönemden itibaren sürekliliğe sahip tek partisi olması noktasında dikkat çeken bir partidir. Bu sebeple CHP üzerine yapılan çalışmalar yalnızca parti açısından değil aynı zamanda Cumhuriyetin de modernleşme serüvenini anlama noktasında önemlidir. Görülmektedir ki Türkiye’de siyasal parti üzerine yapılan çalışmalar ülkenin tarihsel sosyolojik yapısını içinde barındırmaktadır. Her ne kadar teorik düzlemde parti çalışmaları, siyasal katılım gibi konular daha çok aktarmacı bir yapı izlese de gerek tarihsel sosyolojik gerekse siyaset sosyolojisi alanında Türkiye’nin modernleşme serüveninde dikkat çekmeye, önemini korumaya devam etmektedir. Modernleşme gibi makro bağlamda ele alınan çalışmaların yanı sıra mikro alanda ele alınan çalışmalar da hızla artmaktadır.

Siyasal partiler üzerine geçmişteki makro araştırma temalarına karşın günümüzde yeni yaklaşımlarla/problemlerle de ele alınabilir. Bunların arasında dezavantajlı gruplar başı çekebilir. Dezavantajlı gruplar üzerine yapılacak çalışmaların sayısındaki artış toplumsal yapıdaki problemlerin çözümüne de katkı sağlayacaktır. Temsili demokrasilerin en önemli özelliği siyasi katılımındaki

yelpazenin genişlik göstermesidir. Son yıllarda milletvekili seçilme yaşının düşürülmesi parlamentoda gençlerin daha fazla temsil edilmesini beraberinde getirmiştir. Yine sosyal medya üzerinden aktif olarak siyaset tartışmalarında yer alma imkânı gençlerin siyasal alanda daha fazla görünmesini sağlamaktadır. Bu anlamda gençlik ve siyaset geçmişte olduğu gibi ancak yeni dönemin siyasal iklimiyle siyasal araştırmalarda önemli bir yer edinmektedir.

Siyasal partiler demokratik sistemler için vazgeçilmezdir. Kitlelerden alınması gereken oylar daha fazla kişiye, gruba ulaşmayı zorunlu kılmaktadır. Yeni sosyal hareketler, marjinal gruplar, küreselleşmenin getirdiği yenilikler siyasal partiler üzerine yapılacak çalışmaları da çeşitlendirmektedir. Klasik bağlamların yerini yenileri almaktadır. İnternet teknolojilerindeki yenilikler sanal dünyada yeni eylemlilikleri meydana getirmektedir. Bu anlamda sosyal medya mecrası siyaseti kent meydanlarından sanal alanlara taşımıştır. Bugün her siyasi liderin birden çok platformda hesabı bulunmaktadır. İçinde bulunduğumuz dönem görselliğin hâkim olduğu bir çağdır. Propagandanın sinema salonlarından radyolara, televizyonlardan bilgisayarlara ve internet teknolojisi ile mobil/akıllı telefonlara taşındığı ileri teknolojik bir çağ söz konusudur. Siyasal partiler, liderleri etrafında merkezileşmeye açıktır. Ancak yeni teknolojiler merkezileşme üzerine kuruludur. Bu doğrultuda gerçekliğin yeniden üretildiği ve sosyal alanda inşa edildiği sanal alanlarda siyaset de kendi dilini yeniden üretmek zorundadır. Bu da siyasal parti çalışmalarını farklı bağlamlarıyla ele almayı mümkün kılacaktır. Siyasal partilerin tarihi, örgütsel tabanı gibi geçmişte ele alınan temalar yanında bahsi geçen yeni alanlar da Türkiye’de siyasal parti çalışmalarının çeşitlenmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Akar, Ş.K. & Karakoç, İ. (2004). Siyasi tarih kaynağı olarak hatırat ve gezi notları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2(1), 383-421.
- Akkerman, N. C. (1950). *Demokrasi ve Siyasal Partiler Hakkında Kısa Notlar*. Ulus Basımevi.
- Aksoy, M. (1977). *Sosyalist Enternasyonal ve CHP* (1. Basım). Tekin Kitabevi.
- Ayata, A. G. (1992). *CHP (Örgüt ve İdeoloji)* (Belkıs Tarhan ve Nüvit Tarhan, Çev.). Gündoğan Yayınları.
- Atay, F. (2007). *12 Mart’tan 12 Eylül’e Kriz Kıskaçındaki Türk Siyaseti ve 1978-1979 CHP Hükümeti*. De ki Yayınları.

- Avcıoğlu, D. (1969), *Türkiye’nin Toplumsal Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)* (Cilt I). (4. Basım). Bilgi Yayınevi.
- Aydemir Ş. S. (1968). *İkinci Adam*. Remzi Kitabevi.
- Barutçu, F. A. (1977). *Siyasi Anılar (1939-1954)*. Milliyet Yayınları.
- Berkes, N. (1946). *Siyasi Partiler*. Yurt ve Dünya Yayınları: 7, Sosyal Problemler Serisi: 3.
- Berkes, N. (1977). *Unutulan Yıllar*. İletişim Yayınları.
- Bila, H. (1977). *CHP (1919-1979)*. Doruk Matbaacılık.
- Bila, H. (2008). *CHP 1919-2009*. Doğan Yayıncılık.
- Burçak, R. S. (1979). *Türkiye’de Demokrasiye Geçiş 1945-1950*. Olgaç yayınları.
- Burçak, R. S. (1988). *On Yılların Anıları*. Nurol Matbaacılık.
- Burçak, R. S. (1950). *İnönü ve Demokrasi*. Doğu Matbaası.
- Bozkurt, C. (1969). *CHP’nin İç Yüzü Siyasi Tarihimizde CHP* (2. Baskı).
- Coşkun, A. (1978). *Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokratik Sol* (1. Basım). Tekin Kitabevi.
- Duverger, M. (1974). *Siyasi Partiler* (Ergun Özbudun, Çev.) (2. Basım). Bilgi Yayınevi. Librairie Armand Colin (Orijinal eserin yayın tarihi 1951).
- Ecevit, B. (1966). *Ortanın Solu*. İstanbul Matbaası.
- Eraslan, C. (2003). *Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk*. Kum Saati Yayınları.
- Erdemir, S. (1956). *Muhalefette İsmet İnönü: 1950-1956*. Sırlar Matbaası.
- Erim, N. (2005). *Günlükler, 1925-1979* (II. Cilt). Yapı Kredi Yayınları.
- Giritlioğlu, F. (1965). *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii* (2. Cilt). Ayyıldız Matbaası.
- Gevgili, A. (1981). *Yükseliş ve Düşüş* (1. Basım). Altın Kitaplar Yayınevi.
- Goloğlu, M. (1974). *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*. Turhan Kitabevi.
- Goloğlu, M. (1974). *Tek Partili Cumhuriyet (1931-1950)*. Kaynak Yayınları.
- Goloğlu, M. (1974). *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*. Turhan Kitabevi.
- Goloğlu, M. (1974). *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*. Kaynak Yayınları.

- Gökalp, Z. (2010). *Fırka Nedir?* Bilgeoğuz Yayınları.
- Grew, J. (1966). *Atatürk ve İnönü (Bir Amerikan Elçisinin Anıları)* (Muzaffer Aşkın, Çev.). Kitapçık Tic. Ltd. Şti. Yay. Boston: Houghton Mifflin Company (Orijinal eserin yayın tarihi 1952).
- Günay, D & Günay, A. (2011). 1933'ten Günümüze Türk Yükseköğretiminde Niceliksel Gelişmeler, *Journal of Higher Education and Science*, 1(1), 1-22. <http://dx.doi.org/10.5961/jhes.2011.001>
- Güngör, S. (2004). *Muhalefette Cumhuriyet Halk Partisi*. Alternatif Yayınları.
- Heper, M. (1999). *İsmet İnönü: Bir Yorum Denemesi*. Tarih Vakfı Yurt yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1984). *Politikada 45 Yıl*. İletişim yayınları.
- Kışlalı, A. T. (1992). *Siyaset Bilimi: Giriş*. İmge kitabevi.
- Kili, S. (1976). *1960-1975 Dönemlerinde CHP'de Gelişmeler-Siyaset Bilimi Açısından Bir İnceleme*. Boğaziçi Üniversitesi yayınları.
- Koçak, C. (1986). *Türkiye'de Milli Şef Dönemi: 1938-1945*. Yurt yayınları.
- Koloğlu, O. (2000). *Ecevit ile CHP: Bir Aşk ve Nefretin Öyküsü*. Büke yayınları.
- Konyar, H. (1999). *Ulus Gazetesi, CHP ve Kemalist İlkeler*. Bağlam yayıncılık.
- Küçükömer, İ. (2002). *Düzenin Yabancılaşması: Batıcılışma*. Bağlam yayınları.
- Miftakhov, S. (2018). Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Parlamentoda Temsili: 1946-1960. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6(2), 1-26.
- Ostrogorski, M. (1964). *Democracy and Organization of Political Parties*. Doubleday.
- Öğün, S. S. & Sarıbay, A. Y. (1999). *Politikbilim* (2. Baskı). Alfa Basım Yayım.
- Öner, K. (1948). *Siyasi Hatıralarım ve Bizde Demokrasi*. Osmanbey Matbaası.
- Öz, E. (1992). *Tek Parti Yönetimi ve Türkiye'de Siyasal Katılım (1923-1945)*. Gündoğan Yayınları.
- Özbudun, E. (1992). *Siyasi Partiler* (2. Baskı). Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi yayınları.
- Öztekin, A. (2007). *Siyaset Bilimine Giriş* (5. Baskı). Siyasal Kitabevi.
- Parla, T. (1992). *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u* (Cilt 3). İletişim Yayıncılık.

- Payaslıoğlu, A. (1952). *Siyasi Partiler*. İstiklal Matbaacılık ve Gazetecilik Koll. Ortaklığı.
- Sarıbay, A. Y. (2008). *Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji*. Everest Yayınları.
- Sarıbrahimoğlu, İ. (1978). *Bir Sosyal Demokrasi Deneyi*. Ararat Yayınları.
- Selek, S. (1985). *İsmet İnönü Hatıralar*. Bilgi Yayınevi.
- Sencer, M. (1974). *Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*. May yayınları.
- Sertel, M. (1968). *Hatırladıklarım (1905-1950)*. Yayıncılık Matbaası.
- Tanyol, C. (1981). *Atatürk ve Halkçılık*. Türkiye İş Bankası yayınları.
- Tezel, S. Y. (1986). *Cumhuriyet Dönemi İktisadi Tarihi (1923-1950)* (2. Baskı). Yurt yayıncılık.
- Timur, T. (1993). *Türk Devrimi ve Sonrası*. İmge Kitabevi yayınları.
- Toker, M. (1970). *Tek Partiden Çok Partiye*. Milliyet Gazetesi yayınları.
- Toker, M. (1966). *İsmet Paşayla 10 Yıl (1954-1957)* (Cilt: 1). Akis Yay.
- Tökin, F. H. (1965). *Türk Siyasi Hayatında Siyasal Partiler ve Siyasal Düşüncenin Dönüşümü*. Elif Yayınları.
- Tökin, İ. H. (1946). *Cumhuriyet Halk Partisinin İktisadi Sistemi*. Ülkü Basımevi.
- Tökin, İ. H. (1946). *Cumhuriyet Halk Partisinin Dünya ve Cemiyet Görüşü: Genel Esaslar*. Ülkü Basımevi.
- Tunaya, T. Z. (1952). *Türkiye’de Siyasal Partiler 1859-1952*. Doğan Kardeş yayınları.
- Tunçay, M. (1981). *Türkiye’de Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Turan, Ş. (2000). *İsmet İnönü: Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*. Kültür Bakanlığı Yayınları. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Uran, H. (1959). *Hatıralarım*. Ayyıldız Matbaası.
- Umarusman, H. (2006). *Sosyal Demokrat Hareket ve CHP Üzerine Düşünceler*. Karahan Yayınları.
- Unat, A. N. (1965). *Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1963). *Siyasal Partiler ve Sosyalizm*. Anıl Yayınevi.

- Vergin, N. (2003). *Siyasetin Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*. Bağlam Yayınları.
- Yalman, A. E. (1970). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim* (Cilt 4). Rey Yay.
- Yeşil, A. (1988). *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:897.
- Yetkin, Ç. (1983). *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi: 1930-1945*. Altın Kitaplar Yayınevi.
- Yılmaz, G. (2001). *Cumhuriyet Halk Partisi: 1923-1946*. Alfa Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Turkey has increased in the period after the Second World War the steps towards the articulation with the Western World. Both internal social developments and historical developments occurring abroad have been effective in the transition to a multi-party period. The end of the single party period has increased institutional regulations in the fields of political parties. In addition to these developments in the bureaucratic field, it is observed that the interest in political parties has increased in the World of literature. The existence of more than one party has sparked interest in what political parties are. In other words, the existence of more than one party and the change of the political system has created the need to define political parties. In the years after 1945/1946, there has been a serious increase in writings on political parties. Among the studies on political parties in Turkey, Republican People’s Party has a special position. The fact that CHP has a founding identity and that it is the only party with continuity throughout the history of republic increases this interest. In this article, the course of the studies on political parties in the context of Turkish political history will be discussed in a historical continuity within the scope of the studies on CHP.

First of all, certain features stand out in works written on political parties. Studies on political parties in Turkey as a base in the historical process can be classified into two main groups. The first descriptive studies on what a political party is at the theoretical level, and the second is studies on a particular political party. Descriptive studies on political parties in Turkey comes as before from historical studies on a particular political party. Studies at the first mostly consist of theoretical studies on how political parties are defined in the West. They are

written to inform the Turkish reader about political parties on a comparative level. Among them is the founder of Turkish sociology such as Ziya Gökalp (Gökalp, 2010). In addition, the works of social scientists and researchers such as *Niyazi Berkes*, *Naki Cevat Akkerman*, *Arif Payaslıoğlu*, *Tarık Zafer Tunaya*, *Hilmi Ziya Ülken*, *Füruzan Hüsrev Tökin* are primarily striking (Berkes, 1946; Akkerman, 1950; Payaslıoğlu, 1952; Tunaya, 1952; Ülken, 1963; Tokin, 1965).

The name of the founder of sociology in Turkey Ziya Gökalp “What is Party?” chronologically, his book is one of the first remarkable works. In early period, Ziya Gökalp made an effort to define political parties by giving examples from the Western World both at an organizational level and at a doctrinal level. In this sense, these articles published in various magazines and newspapers in the 1920’s are very important. However, their publication as a book correspond with the transition to the multi-party era. It is important in terms of revealing the effect of the transformation the country is in. Niyazi Berkes’s book “Political Parties” (1946) is again a dominant work. Although Ziya Gökalp’s written at an earlier date, Berkes’s Political Parties book is the first work we come across after 1946. In the preface to the Political Parties study, Berkes emphasizes that it’s not possible to establish another party during the single party period and therefore no serious work can be written on political parties. The study reveals this importance by saying “it has been handled on the grounds that it will eliminate a deficiency within in the framework of this pupose (Berkes, 1946, s.1). Tarık Zafer Tunaya’s work “Political Parties” has turned into a cult work that is the source of political science studies beyond being descriptive (Tunaya, 1952). The main reason that pushed Tunaya to write Works in the field of political parties: There are many studies on political parties in the West. However, there has been little research in this field in Turkey. Emphasizing that the West examines its own democracy and political life in detail, he emphasizes that the Turkish reader should learn about his own country (Tunaya, 1952, s.v). Again, Tökin’s work “Political Parties and Development of Political Thought in Turkish political Life” published in 1965 is another work written to inform Turkish readers (Tökşin, 1965). Another study in this area was done by Hilmi Ziya Ülken. Hilmi Ziya Ülken’s “Political Parties and Socialism in Turkey” book was published in 1963 (Ülken, 1963). (Duverger, 1974). Muzaffer Sencer’s “Social Foundations of Political Partiesin Turkey” book was published in 1974. The work is an important sociological study that deals with parties with its theoretical and socio-economic dimension (Sencer, 1974). Especially after 1980, the number of universities and academics in Turkey has dramatically increased. Due to this increase, researches on political parties have also gained momentum.

Political party work changed direction in the 1960's. Macro studies gave way to micro studies. Studies on only one party came to the fore. In the period after 1965, ideological distinctions became clear. The distances between political parties increased. Therefore, theoretically, descriptive studies on political parties have been replaced by ideological and organizational level analysis of parties. In this sense, when the studies that are the source of a particular political party research are examined, how parties are handled can be gathered around a few main topics. The first of these; political party studies on party history. Second; it is an effort to explain the political party in a certain context. As the third; comparative party studies are coming. The last form of work is memoirs on political history and political party leaders who indirectly contributed to the work of political parties. Not all political parties were studied and only one party was selected as the sample. Our example, the Republican People's Party, is also the founding party and includes the adventure of modernization. When the studies on the CHP are examined, certain themes emerge. First of all, the context for modernization is striking. This also applies to other political parties. Political tensions in Turkey's modernization adventure is reflected in the party program. Therefore, macro issues such as ideological discourse come to the fore.